

národních pospolitostí v mimoevropském kontextu, kde vyčerpávající syntéza, podobná té Miroslava Hrocha, doposud chybí.

Jakub Havlíček

Jan Eichler: *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*

Praha, Portál 2009, 328 s.

Od přelomu tisíciletí, a zvláště po 11. září 2001, nebývale stoupá zájem o publikace s bezpečnostní problematikou. Zvyšuje se nejen jejich počet, ale vydávají se i reedice, upravená a aktualizovaná vydání. Na tento trend reaguje i nejnovější Eichlerova kniha, která se dělí do tří částí. V první autor na sto stranách podrobně vymezuje téměř tři desítky základních pojmů z teorie bezpečnosti. Ve druhé části se zabývá charakterem válek v devadesátých letech minulého století. Ve třetí pojednává o globálním terorismu a tematicky navazuje na svou předcházející práci *Terorismus a války na počátku 21. století* (Praha: Karolinum 2007).

Bezpečnostní studia, teorie bezpečnosti, resp. rodící se věda o bezpečnosti nejsou obecně známou vědeckovýzkumnou disciplínou; podobně tomu je s teoriemi mezinárodních vztahů a jejich přístupem k problematice bezpečnosti. Autor se proto v první části především zabývá teoriemi realismu a neorealismu, liberálního institucionálního, konstruktivismu, kritickou teorií a radikální teorií. Nejde mu jen o vymezení základních pojmů teorie bezpečnosti, ale i o uvedení tematických oblastí nového pojetí této disciplíny. Neuvádí celý komplex pojmů, nezpracovává totiž bezpečnostní terminologii, ale pojmový rámec tématu své publikace.

Práce je určena především pro pedagogickou činnost. Obvykle jsou proto uváděny definice daného pojmu, jak je vymezuje řada autorů včetně relevantních příkladů, aniž se autor explicitně hlásí k určité definici nebo formuluje vlastní. Tato část

tak má výrazně výkladový charakter, Jan Eichler s názory uváděných autorů nepolemizuje, staví se k nim většinou neutrálně. To je jistou slabinou publikace, z hlediska modernější výuky by jí až na výjimky slušel polemičtější ráz, protože mezi jednotlivými autory diskuse probíhá. Autorovu preferenci lze zčásti vypožorovat jen z dílčích shrnutí, kde můžeme v hodnocení jednotlivých vymezení identifikovat jeho názor. Z toho lze vyvodit, že čtenářům nabízí nejrozumnější náhledy na explikované pojmy a výběr ponechává na nich samotných.

Při vysvětlování zásadního rozdílu mezi pojmy bezpečnostní hrozba a bezpečnostní riziko autor navazuje na německého sociologa Ulricha Becka, který riziko pojímá jako boční důsledek lidského rozhodování. Podle Eichlera jsou rizika „sociální jevy odvozené od hrozeb, mají vždy subjektivní charakter. Odvozují se od rozhodnutí a činů těch, kteří vyhodnocují situaci a podle toho pak jednají... a tím pádem nesou zodpovědnost za své kroky“ (s. 43). To pak doplňuje podrobnějším vysvětlením postupu při vyhodnocování bezpečnostních rizik.

Za aktuální bezpečnostní hrozby autor považuje terorismus, zhroucené státy, šíření zbraní hromadného ničení, regionální války, chudobu, nestabilitu a zhoršení životního prostředí. Za hlavní ukazatele síly státu jsou považovány poloha a rozloha, počet obyvatelstva, vydatnost přírodních zdrojů, technologická vyspělost, sociální soudržnost a zejména vojenská síla. Podle autora je z globálního hlediska nutné po překonání bipolarity (USA – SSSR, potenciálně USA – Čína) překonat i stadium unipolarity s cílem dosáhnout vyvážené multipolarity s dominancí více velmocí, mezi nimiž nejsou vážnější konflikty, existuje mezi nimi rovnováha sil. Sledujeme-li první výsledky zahraniční a bezpečnostní politiky nového amerického prezidenta Baracka Obamy, ten sice znovu prezentoval své odhodlání zachovat americký světový „leadership“, ale charakter jeho politiky by mohl

vést k naznačenému modelu světového uspořádání s jistou dominancí USA a Číny.

Obsahem druhé části je zhodnocení válek, které vypukly od roku 1990 do roku 2001 v Africe, Asii a v Latinské Americe, dále války v Perském zálivu v roce 1991 a letecké války proti Srbsku v roce 1999. V těchto letech proběhlo 120 ozbrojených konfliktů se čtyřmi milióny mrtvých a čtyřiceti milióny vyhnaných. Války se odbyvaly zvláště v tzv. historické části světa a ze sociologického hlediska stojí za pozornost, že byly neobyčejně kruté i vůči vyznačům stejného náboženství (např. Alžír) a spojeny s etnickými čistkami (např. Darfúr). Příčinou byla začasto kmenová či klanová nenávist a výsledkem přes chaotičnost průběhu střetnutí mnohdy genocida. Z mrtvých bylo 94 % civilistů (za první světové války jen 15 %, za druhé 50 %). To často vyvolalo velkou mezinárodní solidaritu, která však nemohla zdaleka kompenzovat rozsah lidských a materiálních ztrát.

V Asii se ozbrojená střetnutí přesunula z Vietnamu především do Indonésie a aktuálně do Afghánistánu, ale stejně tak jako v Africe byla převážně spjata již ne s komunismem, ale s fundamentalistickým pojetím islámu. Napětí v této části světa ohrožuje zvláště Pákistán, ale i Indie a Čínu (Bombaj, Ujgurská autonomní oblast).

Latinská Amerika prožila v historii nespočet vojenských diktatur. V současné době s výjimkou dvou zemí tu byly zvoleny vlády relativně demokratickým způsobem. Tento subkontinent však ohrožuje populismus, nyní převážně levicový. A protože se výsledky nedostavují, dochází i k ozbrojeným konfliktům, které si vyžádaly tisíce mrtvých, zvláště v Kolumbii; situace je vážná i na Haiti, v Bolívii a ve Venezuele.

Neobyčejně vleklý je i izraelsko-palestinský konflikt, který je intenzivní od druhé světové války. Za jednu z vážných příčin ozbrojených konfliktů v této oblasti autor označuje i nedostatek vody, např. v Jordánsku, Izraeli, Kuvajtu a ve Spojených

arabských emirátech. Při snaze o vysvětlení bezpečnostně politického myšlení izraelských politiků a vojáků Eichler zdůrazňuje geopolitický faktor. Izrael nemá pro vedení válek strategickou hloubku, nemá kam ustupovat, nemůže vytvářet druhé sledy vojenských sil; proto v podstatě není rozdíl mezi frontou a zázemím, což silně ovlivňuje psychiku obyvatel.

Současné války a ozbrojená střetnutí postihují zvláště civilní obyvatelstvo. Proto vznikla i idea *human security*. Je zřejmé, že EU by měla definovat specifickou evropskou koncepci bezpečnosti založenou na zásadách lidské bezpečnosti, která by umožňovala v krizových situacích zasahovat účinněji a využívat své zahraniční a bezpečnosti politiky způsobem, jenž by se těšil podpoře občanů a zároveň by se zaměřil na potřeby zranitelných komunit. Lidská bezpečnost by se měla stát novým operačním rámcem zahraničních akcí vedených EU. Dojde-li proto k reedici této publikace, měl by se jí autor věnovat rozsáhleji.

Samostatnou pozornost autor věnuje válkám, ve kterých je zaangażován tzv. post-historický svět, zejména Spojené státy – v této části své monografie autor pojmově vychází z díla Francise Fukuyamy. V období po studené válce se odehrály čtyři „horké“: dvě v devadesátých letech (Pouštní bouře 1991 v Iráku a v Kuvajtu a Spojenecká síla v roce 1999 na území bývalé Jugoslávie, která zakončila konflikt od roku 1991); dvě po 11. 9. 2001 (Afghánistán a Irák). V těchto vojenských operacích byly s výjimkou zbraní hromadného ničení nasazeny všechny dostupné zbraně a zbraňové systémy, řádově tisíce tanků a letounů či vrtulníků. Byly to navíc operace masového charakteru, např. v Pouštní bouři na obou stranách bojovalo cca půl miliónu vojáků.

V souvislosti s touto operací si autor klade řadu otázek: proč spojenci neobsadili Bagdád, neporazili elitní jednotky včetně Revolučních gard a nezničili zbraně hromadného ničení, čímž umožnili Hussainovi vypotřádat se barbarsky s odpůrci, ne-

mluvě o tom, že by se vyhnuli druhé irácké válce. Autor se domnívá, že prezident George H. Bush měl strach právě ze zbraní hromadného ničení a z rozpadu Iráku. Američané však tvrdili, že by se to setkalo s odporem arabských států. I balkánská válka skončila problematickým osamostatněním Kosova. Obecně lze říci, že problémem těchto válek není převážně zvládnutí vojenské řešení, ale poválečné uspořádání.

Ve třetí část publikace se autor zabývá národním, mezinárodním a zvláště globálním terorismem, jehož nástup začal nejviditelněji 11. září 2001. Jako sociolog oceňují, že Eichler v celé své knize (například v závěrečné kapitole při vysvětlování bezpečnostní strategie USA), ale zejména v kapitole věnované globálnímu terorismu, navazuje na Granovetterovu teorii *embeddedness*. Soudobý terorismus vysvětluje jako reakci na životní podmínky muslimů v době globalizace, přičemž zdůrazňuje politické zasahování Západu, zejména USA, do politického uspořádání v islámském světě (s. 211–216). Ale v tomto směru má jeho publikace jeden dluh – nevysvětluje, jak je možné, že ve stejné špatných podmínkách jako muslimové žijí i jiné civilizace, např. „africká“ nebo některé země v Latinské Americe, a přesto se k terorismu neuchylují.

Autor v této kapitole přichází s vlastní etapizací dosavadního vývoje terorismu a jejím zdůvodněním na základě používaného modu operandi; terorismus dělí na demonstrativní, destruktivní a sebevražedný (s. 164–168). Pozornost věnuje především jeho základní charakteristice, nejvýznamnějším akcím a předním organizacím. Studenti nejspíš ocení jasnou a srozumitelnou definici základních rysů terorismu, který podle autora nerozlišuje „politicky motivované a bezohledné zabíjení civilního obyvatelstva“ (s. 174). Zaměřuje se na konflikty v Afghánistánu (od roku 2001), v Iráku (2003), mezi Ruskem a Gruzii (2008) a analyzuje i ofenzivu Izraele proti Gaze na přelomu let 2008–2009. Pozornost proble-

matice terorismu je o to cennější, že s výjimkou právě uvedených oblastí se hrozba terorismu v ostatních světových teritoriích vyjma Indie a Indonésie stále více podceňuje, protože tu delší dobu nedošlo k vážnějšímu teroristickému útoku, jako byl New York, Washington, Londýn, Madrid či Beslan. (Už se tak zatím stalo v Moskvě; a k pokusu došlo v New Yorku.)

Základní charakteristiku terorismu vidí autor v tom, že na rozdíl od vojenských jednotek útočí teroristické skupiny bez předchozího vyhlášení války a jejich přípravy na úder probíhají skrytě, za přísného utajení typického pro uzavřené spiklenecké komunity. Autor zdůrazňuje, že terorismus je nepřímou strategií, ale důrazně trvá na tom, že ho nelze směřovat s asymetrickou válkou. Je však stále nutné rozlišovat mezi terorismem, gerilovou či partyzánskou válkou a národněosvobozeneckým bojem.

Globální terorismus podle autora usiluje o vysoký počet obětí, proto svými psychologickými dopady přesahuje státní hranice a ovlivňuje veřejné mínění nejen v jedné zemi, ale v celém regionu, či dokonce celém světě. Zneužívá přitom stinné stránky globalizace kulturního, ekonomického a náboženského charakteru. Teroristické akce potvrdily správnost americké definice charakterizující terorismus jako plánované násilné akce, které mají politické zaměření a které podnikají činitelé na nižší než státní úrovni.

Autor je přesvědčen, jako většina bezpečnostních a vojenských teoretiků, že současné globální akce teroristů jsou odsouzené, ale domnívá se, že jsou zároveň reakcí na politiku USA vůči islámskému světu. Je to vysvětlení do určité míry pravdivé, ale jednostranné, vždyť vinu druhé strany není možné popřít. Podobně je tomu, i pokud jde o Irák a Afghánistán. Otevřeným problémem zůstává, zda zvolená ofenzivní strategie spojená s válečnými konflikty a vysíláním zahraničních misí je efektivnější, než by byl vzájemný dialog mezi soupeřícími stranami a adekvátní ob-

rana vlastního území proti pronikání mezinárodního terorismu, jakou zvolily i Spojené státy. Vychází poté otázka, jaké byly hlavní příčiny toho, proč v této zemi od 11. září 2001 nedošlo k vážnějšímu teroristickému útoku. Na druhé straně Blízký a Střední východ a postsovětský prostor nadále zůstávají nebezpečnými oblastmi současného světa. Svět potřebuje, aby jako kdysi Ronald Reagan a Michail Gorbáčov i Barack Obama s Dmitrijem Medvěděvem, resp. Vladimírem Putinem, adekvátně zvládli existující bezpečnostní situaci. Konečně na zmíněná témata se mimo jiné ho zaměřuje i tvorba nové strategické koncepce Severoatlantické aliance.

Poslední Eichlerova publikace má, stejně jako každá jiná publikace, své silné, ale i slabší stránky. Ke slabinám patří, vedle výše zmiňovaných výhrad, že se autor omezuje na prameny a literaturu ve třech jazycích: anglickém, francouzském a českém. Stranou jeho zájmu zůstaly materiály v ruštině, přestože uznává, že Ruská federace je jedním z nejvýznamnějších aktérů mezinárodních bezpečnostních vztahů na počátku 21. století. Dalším úskalím je autorův dlouhodobě známý málo kritický přístup k zahraniční a bezpečnostní politice Francie. Ale i přes tyto výhrady bezesporu přináší řadu poznatků a hodnocení, které si jistě se zájmem, i když ne bez výhrad, přečtou studenti, vysokoškolští učitelé i vědečtí pracovníci v oboru bezpečnostních studií.

Antonín Rašek

Michel Foucault: *Zrození biopolitiky*

CDK, Brno 2009, 352 s.

Jeden z nejznámějších francouzských filozofů, teoretiků vědění a historiků druhé poloviny 20. století Michel Foucault není naší odborné veřejnosti neznámý. Sluší se připomenout, že jednou z prvních zmínek, která se u nás o jeho díle objevila – a to již v roce 1966, byla recenze knihy *Slova a vě-*

ci (fr. vydání 1966, česky Brno: Computer Press 2007), kterou pro revue *Světová literatura* napsal filosof Jan Patočka.

Do češtiny byla přeložena celá řada Foucaultových děl – připomeňme alespoň *Dějiny sexuality* (Praha: Herrmann & synové 1999–2003), *Dohlížet a trestat* (Praha: Dauphin 2000) či *Archeologii vědění* (Praha: Herrmann & synové 2002) a také knihu *Je třeba bránit společnost* (Praha: Filosofie 2005), která byla prvním svazkem knižně vydaných Foucaultových přednášek (kurz šk. roku 1975–76). Je škoda, že další díl této série kurzů *Bezpečnost, teritorium, populace* (šk. rok 1977–78; *Securité, territoire, population*, Paris: Seuil 2004) u nás ještě nevyšel, protože přednáškový cyklus *Zrození biopolitiky* na něj bezprostředně navazuje a tato návaznost zatím českému čtenáři chybí.

Recenzovaná kniha *Zrození biopolitiky* je (téměř) doslovným přepisem (samozřejmě redigovaným a opatřeným editorskými vysvětlivkami) profesorského přednáškového kurzu Michela Foucaulta, který vedl ve školním roce 1978–79 na Collège de France. Tématem kurzu měla být *biopolitika*, tedy způsob „vládní praxe“ věnované již od 18. století pokusům o řešení problémů týkajících se zdraví, hygieny, porodnosti nebo úmrtnosti, o které mělo být pojednáno v širším politicko-filosofickém rámci racionality liberalismu. Ve skutečnosti ale byl celý kurz zaměřen na téma vývoje liberálního umění vládnutí s cílem pochopit příčiny vzniku mechanismu liberálního vládnutí a toho, jak fungují. Ke zkoumání tématu biopolitiky se Foucault již nedostal. Poznamenáme zde, že fenomén moci – speciálně dějiny systémů vládnutí a vládní praxe, Foucaulta vždy velmi zajímal. Promýšlel ho, stejně jako ostatní společenské jevy, kterými se zabýval (ať již to byla sexualita, šílenství či vězeňství), svým typickým přístupem „pohledu z vnějšku“, který mu umožňoval lépe postihnout především způsob, jak se tyto jevy rodí a jak a proč k nim dochází.

Vedle analýzy liberalismu jako principu a metody racionalizace výkonu vládnutí